

УДК 159.923.2:159.96

DOI: 10.31732/2663-2209-2025-77-587-594

БАГАТОВИМІРНА МОДЕЛЬ СТРУКТУРИ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Наталія Шматко

Аспірантка кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: ShmatkoNS@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4476-0488>

MULTIDIMENSIONAL MODEL OF THE STRUCTURE OF READINESS FOR MOTHERHOOD IN CRISIS SITUATIONS

Natalia Shmatko

PhD student, Department of Psychology, University of Economics and Law "KROK", Kyiv, Ukraine, e-mail: ShmatkoNS@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4476-0488>

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз концепцій психологічної готовності до материнства, які були розроблені українськими науковцями протягом останніх 15 років. Актуальність дослідження зумовлена соціальними викликами сучасності, зокрема впливом війни та кризових ситуацій на психологічний стан жінок та їхню готовність до материнства. Незважаючи на значну кількість досліджень цього феномену, у науковій літературі відсутня єдина концепція, яка б інтегрувала психологічні, соціокультурні та екзистенційні аспекти готовності до материнства, а також враховувала її динамічність та адаптаційні механізми.

Метою дослідження є розробка багатовимірної концепції готовності до материнства, яка включає традиційні психологічні компоненти (когнітивно-рефлексивний, афективно-регулятивний, практично-компетентнісний), а також нові аспекти, що відображають динамічність процесу адаптації (психофізіологічний, соціально-ресурсний, ціннісно-мотиваційний з екзистенційним рівнем та динамічно-адаптивний компонент). Методологічною основою дослідження є теоретичний аналіз наукових праць, порівняльний аналіз концепцій та системно-структурний підхід для узагальнення розробленої моделі

У результаті дослідження визначено основні недоліки існуючих моделей готовності до материнства, зокрема їхню статичність та недостатнє врахування зовнішніх соціальних і кризових чинників. Запропонована концепція дозволяє розглядати готовність до материнства не лише як набір окремих компонентів, а як динамічну систему, що змінюється під впливом особистісних, соціальних і культурних факторів.

Перспективи подальших досліджень передбачають емпіричне підтвердження запропонованої моделі, зокрема вивчення її практичного застосування у сфері психологічного консультування та психотерапевтичної підтримки жінок у період підготовки до материнства, особливо в умовах кризових ситуацій під впливом війни.

Ключові слова: материнство, психологічна готовність, готовність до материнства, феномен готовності, проблема готовності, структура готовності до материнства, кризові ситуації, вплив війни, психологічна стійкість, адаптаційні механізми, кризові ситуації, компоненти готовності, концепція готовності до материнства.

Формул: 0, **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 10

Abstract. The article presents a theoretical analysis of psychological readiness for motherhood concepts developed by Ukrainian researchers over the past 15 years. The relevance of this study is determined by contemporary social challenges, particularly the impact of war and crisis situations on women's psychological well-being and their readiness for motherhood. Despite a significant number of studies on this phenomenon, the scientific literature lacks a unified concept that integrates the psychological, sociocultural, and existential aspects of readiness for motherhood while also considering its dynamic nature and mechanisms of adaptation.

The aim of the study is to develop a multidimensional concept of readiness for motherhood, incorporating traditional psychological components (cognitive-reflective, affective-regulatory, practical-competency) as well as new aspects that reflect the dynamic nature of adaptation (psychophysiological, social-resource, value-motivational with an existential level, and dynamic-adaptive component). The methodological foundation of the study includes theoretical analysis of scientific works, comparative analysis of concepts, and a system-structural approach to generalizing the proposed model.

The study identifies the main shortcomings of existing models of readiness for motherhood, particularly their static nature and insufficient consideration of external social and crisis factors. The proposed concept allows for viewing readiness for motherhood not just as a set of separate components but as a dynamic system that evolves under the influence of personal, social, and cultural factors.

Future research directions include empirical validation of the proposed model, particularly examining its practical applications in psychological counseling and psychotherapeutic support for women preparing for motherhood, especially in crisis situations influenced by war.

Keywords: *motherhood, psychological readiness, readiness for motherhood, phenomenon of readiness, problem of readiness, structure of readiness for motherhood, crisis situations, impact of war, psychological resilience, adaptation mechanisms, components of readiness, concept of readiness for motherhood.*

Formulas: 0; **fig.:** 1; **tab.:** 0; **bibl.:** 10

Постановка проблеми. Готовність до материнства є складним психологічним утворенням, що визначає адаптацію жінки до материнської ролі, її емоційне благополуччя та здатність до виховання дитини. В умовах війни та кризових ситуацій, наслідком яких є нестабільність та соціальні зміни, це питання набуває особливої актуальності. Попри численні дослідження, у науковій літературі відсутня єдина концепція готовності до материнства, яка б інтегрувала всі складові структури готовності до материнства. Існуючі моделі, розроблені українськими науковцями за останні 15 років, зосереджуються переважно на когнітивних, мотиваційних, емоційних та поведінкових аспектах, але мають обмеження: недостатньо враховують соціокультурні та екзистенційні чинники, механізми адаптації та динаміку змін у процесі становлення жінки як матері.

У сучасній науковій літературі зростає інтерес до цієї проблематики, що відображає виклики сучасності. Аналіз існуючих концепцій дозволяє систематизувати підходи та виявити їхні переваги й недоліки. Особливо важливим є вивчення впливу війни на формування готовності до материнства, що потребує комплексного підходу та врахування психологічних механізмів стресостійкості й гнучкості. Дослідження показують, що війна змінює материнську ідентичність та впливає на емоційний стан жінок, формуючи у них нові адаптаційні механізми (Eltanamy, Leijten, Jak, & Overbeek, 2021; Sousa, el-Zuhairi & Siddiqi, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену материнства та психологічної готовності до материнства в умовах сучасного суспільства займають важливе місце у

науковій літературі. Вивченням цього питання активно займалися науковці в різних галузях психології, соціології, культурології та філософії, оскільки материнство є багатогранним процесом, що впливає на різні сфери життя жінки, сім'ї та суспільства в цілому.

Актуальність проблеми готовності до материнства в умовах воєнного стану підкріплюється значним науковим інтересом до різних аспектів материнства: від соціальних і культурних до духовних та психологічних. Зокрема, у психології феномен материнства досліджували такі зарубіжні вчені, як Дж. Боулбі, Д. Віннікотт, Е. Еріксон, М. Кляйн, М. Маллер, К. Хорні та інші. Вони розглядали материнство крізь призму психоаналізу, теорії прив'язаності, стадій психосоціального розвитку та інших концепцій, які підкреслюють важливість раннього материнського досвіду для розвитку особистості.

Проблема готовності до материнства також активно розглядалася українськими науковцями, дослідження цього питання охоплюють різні аспекти: від психологічних і особистісних чинників до соціально-культурних детермінант. Аналіз українських досліджень свідчить про різноманітність підходів до вивчення феномена готовності до материнства. Так, Є. Кушнір (2020) досліджувала часові перспективи жінок із різним рівнем готовності до материнства, тоді як С. Канюка (2018) підкреслювала значення толерантності для формування цієї готовності. Н. Шмілик (2017) акцентувала увагу на суб'єктивному сприйнятті материнства жінками, М. Ващук (2012) вивчала наслідки недостатньої готовності до материнства у жінок із безпліддям, а Н. Дармостук (2011) аналізувала гендерні аспекти цього процесу серед студентів.

О. Проскурняк (2010) досліджувала психологічну структуру готовності до материнства, Н. Даниленко (2007) зосереджувалася на чинниках, що впливають на його формування, а Н. Яремчук (2010) досліджувала психологічні особливості підготовки молодих жінок до майбутнього материнства.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Загалом аналіз наукових публікацій свідчить про значний інтерес до проблеми готовності до материнства та її багатокомпонентної структури. Проте залишається недостатньо вивченим вплив кризових ситуацій, і зокрема вплив війни на цей процес. Це обґрунтовує необхідність подальших досліджень, які б враховували сучасні виклики та їхній вплив на психологічну готовність жінок до материнства. Також постає необхідність розробки більш цілісної концепції, яка б інтегрувала ключові компоненти готовності до материнства та враховувала сучасні виклики.

Формулювання мети та методів дослідження. Метою дослідження є розробка багатовимірної концепції психологічної готовності до материнства, що охоплює як традиційні психологічні аспекти, так і соціально-екзистенційні та адаптаційні механізми, важливі в умовах кризових змін. Особливий акцент зроблено на впливі соціокультурних викликів, зокрема війни та кризових ситуацій, на формування готовності до материнства. У дослідженні використано теоретичний аналіз наукових праць, порівняльний аналіз концепцій та системно-структурний підхід для узагальнення розробленої моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науці існує низка підходів до розуміння феномену готовності до материнства та його структури. Протягом останніх 15 років українські дослідниці пропонували власні моделі готовності до материнства, акцентуючи увагу на різних аспектах цього складного психологічного утворення. Запропоновані

українськими науковицями концепції готовності до материнства поступово розширювали та уточнювали структуру готовності до материнства, додаючи нові компоненти та враховуючи різні аспекти цього процесу.

Так, науковиця О. Проскурняк у своїй дисертаційній роботі розглядає готовність до материнства як складне, інтегральне та динамічне психологічне утворення, яке характеризується розвитком самосвідомості жінки, змінами в її Я-образі та включає кілька ключових складових. Зокрема, вона виділяє наступні компоненти готовності до материнства:

1. Мотиваційно-ціннісний компонент.

Цей компонент передбачає усвідомлене бажання мати дитину та сприйняття материнства як важливої життєвої цінності. Він тісно пов'язаний із самосвідомістю жінки, її життєвими цілями, орієнтацією на самоактуалізацію та вибудовуванням ієрархії цінностей, де материнство займає одну з провідних позицій.

2. Когнітивний (пізнавальний) компонент.

Він включає знання, необхідні для материнства, що охоплюють аспекти психології, педагогіки, моралі, фізіології, догляду та виховання дітей, а також правові й економічні аспекти функціонування сім'ї. Формування цього компоненту забезпечує обґрунтовану орієнтацію жінки на материнську роль.

3. Афективно-регулятивний компонент.

Цей компонент відповідає за емоційно-вольову сферу, здатність жінки до саморефлексії, саморегуляції, контролю емоцій та розвитку емпатії. Він включає такі якості, як співпереживання, взаєморозуміння, а також здатність до підтримки та регуляції власних негативних переживань.

4. Поведінковий компонент.

Він відображає практичний аспект готовності до материнства, включаючи розвиток соціально-психологічних умінь,

засвоєння сценаріїв гендерної, сексуальної та материнської поведінки, а також здатність до саморегуляції життєдіяльності (Проскурняк, 2010).

Таким чином, концепція О. Проскурняк дає чітке уявлення про структурні складові готовності до материнства, акцентуючи увагу на мотиваційно-ціннісних, когнітивних, афективних та поведінкових аспектах. Проте, на відміну від деяких подальших моделей, вона не враховує достатньою мірою розвиток міжособистісних умінь, зокрема комунікативної компетентності майбутньої матері, а також глибші механізми емоційної взаємодії з дитиною.

На фоні цієї моделі з'являється концепція іншої української науковиці – Н. Яремчук. На відміну від концепції О. Проскурняк, концепція Н. Яремчук розширює розуміння готовності до материнства за рахунок включення додаткових компонентів, яких не вистачало в першій моделі. Згідно з її підходом, психологічна готовність жінки до материнства складається з п'яти основних компонентів:

- ціннісно-мотиваційний компонент, який охоплює усвідомлення цінності дитини, значущості материнської ролі та формування мотивації до народження дитини;

- інформаційно-пізнавальний компонент, що передбачає наявність у жінки знань про вагітність, психологічні кризи та способи їх подолання, а також особливості розвитку й потреб дитини на різних вікових етапах;

- комунікативний компонент, який охоплює здатність до встановлення і підтримки доброзичливих стосунків з дитиною та організації безпосередньої комунікації з нею;

- емпатійний компонент, що включає здатність матері розуміти почуття дитини, передбачати її емоційні реакції та виявляти співпереживання;

- афективно-регулятивний компонент, який стосується навичок емоційної саморегуляції, що сприяють

створенню сприятливих психологічних умов для дитини. Високий рівень саморегуляції допомагає розвинути психологічну стійкість і мінімізувати негативні емоційні стани, такі як тривожність чи депресивні настрої (Яремчук, 2010).

Таким чином, модель Н. Яремчук є суттєвим доповненням до концепції О. Проскурняк, оскільки вона акцентує увагу на комунікативному та емпатійному аспектах, що розкривають важливість активної емоційної взаємодії матері з дитиною та її соціальним оточенням. Проте обидві концепції, розглядаючи готовність до материнства переважно в соціально-психологічному аспекті, залишають поза увагою більш глибокі біологічні та психофізіологічні чинники.

З огляду на ці недоліки, концепція готовності до материнства, запропонована науковицею Н. Шмілик, виходить на новий рівень комплексності. На відміну від попередніх підходів, Н. Шмілик розширює розуміння готовності до материнства завдяки включенню психофізіологічного компоненту. На думку дослідниці, суб'єктивна готовність до материнства являє собою функціональну систему, що формується у процесі філо- та онтогенезу, має певну структуру й логіку розвитку, а також існує як у потенційному, так і в актуальному вимірі, відображаючи готовність жінки до материнства як діяльності.

Дослідниця виокремлює кілька ключових компонентів готовності до материнства:

- особистісний компонент, що включає рівень материнської зрілості, сформованість жіночої ідентичності, місце материнства в "Я-концепції", мотивацію до народження дитини та рівень самооцінки;

- емоційний компонент, який характеризується емоційною компетентністю, здатністю керувати власними переживаннями, підтримувати позитивний емоційний зв'язок із дитиною;

- пізнавальний компонент, що охоплює знання про вагітність, догляд за

дитиною та її розвиток, а також готовність розвиватися у цій сфері;

- операційний компонент, який стосується практичних навичок догляду за дитиною та її виховання;

- комунікативний компонент, що відображає наявність довірливих стосунків і підтримки з боку соціального оточення;

- психофізіологічний компонент, який враховує соматичні фактори, рівень стресостійкості, психомоторну активність і механізми подолання труднощів (Шмілик, 2017).

Концепція Н. Шмілик значно розширює розуміння структури готовності до материнства, вводячи багатовимірний підхід, що охоплює як психологічні, так і психофізіологічні аспекти. Особливістю цієї моделі є акцент на потенційній і актуальній готовності, а також включення операційного компоненту, що підкреслює важливість практичних навичок. Проте, хоча ця концепція охоплює ключові аспекти підготовки до материнства, вона не деталізує механізми взаємодії між складовими готовності та ступінь усвідомленості цих процесів.

Ще більш ієрархічну та інтегративну модель пропонує концепція С. Канюки, яка розглядає готовність до материнства як багаторівневе утворення. На відміну від попередніх підходів, модель Канюки включає як внутрішні компоненти готовності, так і їхню взаємозалежність та рівень усвідомленості. Зокрема, запропонована дослідницею структура включає наступні складові:

1. Психофізіологічна складова – базується на інстинкті продовження роду та фізичній зрілості, необхідній для народження дитини.

2. Мотиваційно-ціннісна складова – включає мотиви материнства, гуманістичні цінності, мотивацію материнської поведінки та усвідомлення значущості материнської ролі. Вищий рівень реалізованих потреб через материнство свідчить про більшу психологічну готовність.

3. Когнітивна складова – охоплює

уявлення про себе як матір, розуміння суті материнства, відповідальність, креативність та гнучкість мислення. Усвідомлення ролі матері у загальному життєвому контексті впливає на її реалізацію.

4. Емоційна складова – включає емпатію, саморегуляцію та самоствавлення. Вона пов'язана з мотиваційно-ціннісними та когнітивними чинниками, оскільки прийняття дитини базується на глибшому усвідомленні материнства.

5. Поведінкова складова – проявляється у зрілих комунікативних навичках, умінні вибудовувати миролюбні відносини, контролювати поведінку та висловлювання. Поведінкові реакції формуються на основі попереднього досвіду, цінностей і переконань.

6. Інформаційно-прикладна складова – стосується знань про вагітність, виховання, управління емоціями та алгоритмів догляду за дитиною. Оволодіння цими знаннями свідчить про відповідний рівень готовності (Канюка, 2018).

Концепція С. Канюки є найбільш комплексною серед розглянутих підходів, оскільки вона враховує не лише окремі структурні компоненти психологічної готовності до материнства, але й їхню взаємозалежність та рівень усвідомленості. Важливою перевагою цієї моделі є інтеграція психофізіологічної, мотиваційно-ціннісної, когнітивної, емоційної, поведінкової та інформаційно-прикладної складових, що дозволяє всебічно оцінювати готовність жінки до материнства. Особливо цінним є акцент на усвідомленості цього процесу, що дає змогу розглядати готовність як динамічне утворення, яке формується протягом життя.

Проте, попри широту охоплення, у цій та попередніх концепціях бракує врахування зовнішніх соціокультурних і екзистенційних чинників, які можуть суттєво впливати на формування психологічної готовності до материнства. Зокрема, вони не розглядають специфічних викликів, що постають перед жінками в

умовах кризових ситуацій та під впливом війни, що значно трансформує як мотивацію до материнства, так і можливості її реалізації (Склярова, 2024; Лугова, 2022).

В наведених моделях готовність до материнства розглядається як відносно статичний феномен, що складається з визначених компонентів, але не враховується, що готовність може змінюватися в часі, під впливом особистісного досвіду, соціального середовища та кризових обставин. По-друге, ці концепції не включають адаптаційні механізми, які відіграють критично важливу роль в умовах сучасних викликів, таких як війна, соціальна нестабільність та демографічна криза (Сингаївська & Страмоусова, 2024). По-третє, екзистенційні аспекти материнства, що пов'язані з усвідомленням життєвого сенсу, відповідальності та ідентичності жінки, залишаються недостатньо розкритими (Цимбал, 2023).

З огляду на ці обмеження ми пропонуємо багатовимірну концепцію психологічної готовності до материнства, яка доповнює та розширює попередні підходи, враховуючи динамічність цього процесу, адаптаційні механізми та особистісно-екзистенційний вимір. Запропонована модель включає сім взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких відіграє ключову роль у формуванні психологічної готовності до материнства:

1. Когнітивно-рефлексивний компонент.

Включає установки, знання та уявлення про материнство та розвиток дитини. Цей компонент охоплює не лише розуміння фізіологічних і психологічних аспектів розвитку дитини, основ виховання та специфіки материнсько-дитячої взаємодії, а й здатність критично оцінювати суспільні очікування щодо материнства. Жінка, яка має достатній рівень когнітивної готовності, не лише обізнана щодо майбутніх викликів, а й може усвідомлено адаптувати свої очікування, що сприяє зниженню ризиків тривожності або фрустрації, пов'язаної з невідповідністю

очікувань реальності.

2. Афективно-регулятивний компонент.

Відповідає за емоційне ставлення жінки до майбутньої дитини та до себе як матері. Він передбачає здатність формувати та підтримувати позитивний емоційний зв'язок, гнучкість у переживанні емоцій, а також ефективну саморегуляцію. Особливо важливою є психологічна стійкість, що дозволяє матері витримувати стресові ситуації та уникати емоційного вигорання. Розвинений афективний компонент сприяє розвитку емпатії та чутливості до потреб дитини, створюючи гармонійний психологічний клімат у сім'ї.

3. Практично-компетентнісний компонент.

Охоплює сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для догляду за дитиною та організації сімейного побуту. До нього належать не лише технічні аспекти догляду (годування, гігієна, розвиток дитини), а й навички планування розпорядку дня, ефективного розподілу обов'язків, вирішення побутових завдань. Важливим аспектом цього компонента є формування впевненості у власній компетентності як матері, що допомагає уникнути відчуття неспроможності, поширеного серед молодих матерів.

4. Психофізіологічний компонент.

Охоплює фізичне та психологічне здоров'я жінки. Оптимальний рівень фізичного здоров'я забезпечує здатність до виношування, народження та догляду за дитиною. Водночас психологічне благополуччя матері є запорукою її здатності уникати емоційного виснаження, запобігати післяпологовим розладам і підтримувати здорову самооцінку та самосприйняття в материнській ролі.

5. Соціально-ресурсний компонент.

Включає соціальну підтримку з боку партнера, сім'ї, друзів, а також доступ до медичних, освітніх та інших соціальних ресурсів. Окрім міжособистісних відносин, цей компонент враховує також суспільні умови – зокрема, можливість отримання допомоги від держави, доступність соціальних програм та можливість поєднання материнства з професійною

діяльністю.

6. Ціннісно-мотиваційний компонент (з екзистенційним рівнем).

Визначає глибинні мотиви материнства, включаючи бажання реалізувати себе як матір, прагнення до створення сім'ї, а також особистісні чи альтруїстичні мотиви народження дитини. Включений до цього компоненту екзистенційний рівень охоплює усвідомлення відповідальності за нове життя, інтеграцію материнства в загальну систему життєвих цінностей жінки. Важливим є те, що цей компонент дозволяє уникнути сприйняття материнства як примусової соціальної ролі, підкреслюючи його індивідуалізований, усвідомлений характер.

7. Динамічно-адаптивний компонент.

Відображає здатність жінки до психологічної гнучкості, стресостійкості та пристосування до змін у житті. Передбачається, що готовність до материнства не є статичним станом, а змінюється під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Важливим аспектом цього компоненту є рефлексія власного досвіду та здатність коригувати свої уявлення про материнство залежно від обставин. Особливої значущості цей компонент набуває у кризових ситуаціях, таких як війна, оскільки він забезпечує психологічну адаптацію жінки до нових викликів, які можуть впливати на її материнську роль.

Запропонована багатовимірна концепція готовності до материнства доповнює попередні підходи, інтегруючи як традиційні психологічні аспекти, так і нові компоненти, що враховують динамічність цього процесу, адаптаційні механізми, соціокультурні виклики та екзистенційний вимір материнства. Особливо актуальним є врахування динамічного розвитку готовності, що дозволяє досліджувати не лише моментальний стан жінки, а й механізми становлення та зміни цієї готовності у процесі життєвого досвіду. Це відкриває перспективи для подальших досліджень та

розробки психологічних програм, спрямованих на підтримку жінок у період переходу до материнства, особливо в часі війни та інших кризових ситуацій.

Висновки. У ході дослідження було здійснено теоретичний аналіз існуючих концепцій психологічної готовності до материнства, розроблених українськими науковцями протягом останніх 15 років. Виявлено, що попри значну кількість наукових напрацювань, у літературі відсутня єдина інтегративна модель, яка б охоплювала всі ключові аспекти готовності до материнства, враховуючи її динамічність, адаптаційні механізми та вплив кризових ситуацій, зокрема вплив війни.

Запропонована в дослідженні багатовимірна концепція готовності до материнства дозволяє розглядати цей феномен не лише як сукупність когнітивних, афективних, мотиваційних та компетентнісних складових, а й у контексті соціально-ресурсних, екзистенційних та динамічно-адаптивних аспектів. Особливої уваги заслуговує включення механізмів стресостійкості та адаптації, які визначають здатність жінки ефективно справлятися з викликами материнства в умовах соціальної нестабільності та воєнних дій.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці нової багатовимірної моделі структури готовності до материнства, яка враховує її динамічність, адаптаційні механізми та вплив кризових умов, зокрема воєнних подій. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування у сфері психологічного консультування, психотерапевтичної підтримки та освітніх програм, спрямованих на підготовку жінок до материнства.

Перспективи подальших досліджень полягають в емпіричній перевірці розробленої моделі, а також у розробці та впровадженні психологічних програм, що сприятимуть підвищенню рівня психологічної готовності до материнства, зокрема в умовах воєнних та кризових ситуацій.

Література:

1. Канюка, С. (2018). *Формування толерантності жінок як умови їх психологічної готовності до майбутнього материнства* (Doctoral dissertation, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова).
2. Лугова, М. (2022). Особливості материнства та дитинства у період війни: соціально-філософський аналіз. *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*, 5 (2), 107-116.
3. Проскурняк, О. (2010). *Психологічна структура та особливості прояву феномену готовності до материнства* (Doctoral dissertation, Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України).
4. Сингаївська, І., & Страмоусова, І. (2024). Чинники життєстійкості жінок під час війни. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 3 (75), 231-245.
5. Склярова, Г. (2024). Чинники ухвалення рішення про материнство в ситуації невизначеності. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2 (74), 311-316.
6. Цимбал, Т. (2023). Материнство і війна: екзистенційні виклики та етичні колізії. *Українознавчий альманах*, 32, 50-55.
7. Шмілик, Н. (2017). *Психологічні особливості становлення суб'єктивної готовності до материнства вагітних жінок* (Doctoral dissertation, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).
8. Яремчук, Н. (2010). *Психологічні особливості підготовки молодих жінок до майбутнього материнства* (Doctoral dissertation, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України).
9. Eltanamly, H., Leijten, P., Jak, S., & Overbeek, G. (2021). Parenting in times of war: A meta-analysis and qualitative synthesis of war exposure, parenting, and child adjustment. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(1), 147-160.
10. Sousa, C., el-Zuhairi, M., & Siddiqi, M. (2020). "The utmost strength I can bear": Strategies and psychological costs of mothering within political violence. *Feminism & Psychology*, 30(2), 227-247.